

МЕТОДОЛОГІЧНА ПЛАТФОРМА ПОБУДОВИ СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Розроблено методологічну платформу побудови стратегії забезпечення фінансової безпеки підприємства, представлено детальний алгоритм її розробки. Досліджено вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на діяльність підприємства, виявлено й оцінено загрози його фінансової безпеки.

Постановка проблеми. Для забезпечення сталого функціонування підприємства виникає необхідність розробки методологічної платформи побудови стратегії забезпечення його фінансової безпеки, оскільки в умовах фінансових перетворень і кризових деформацій економічного простору чимало керівників і фахівців виявилися не готові до якісно нових умов господарювання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням проблем фінансової безпеки займаються багато сучасних вчених-економістів. Різні аспекти даної проблеми розглядалися в наукових дослідженнях відомих вчених: В. Амбросова, О. Барановського, В. Борисової, О. Василика, В. Гейця, П. Макаренка, В. Мунтіяна, О. Непочатенко, О. Олійника, В. Онегіної, А. Сьоміна, П. Стецюка, А. Чупіса та ін. [1-9]. Критичний розгляд наукових публікацій показав, що існують різні методологічні підходи до формування методологічної платформи побудови стратегії забезпечення фінансової безпеки підприємства. Передусім, вони відображають гіпотези щодо існуючих загроз і факторів, які мають найбільш істотний вплив на фінансовий клімат підприємств, а існуючі методи оцінки забезпечення фінансової безпеки підприємств зводяться до методів прогнозування банкрутства та виявлення фінансових ризиків.

Метою даного дослідження є розробка методологічної платформи побудови стратегії забезпечення фінансової безпеки підприємства, яка ґрунтується на розподілі пріоритетів у системі фінансових інтересів і виділення об'єктів захисту, визначенні загроз та моделей їх реалізації, що дозволяє сформуванню адекватну систему заходів щодо запобігання загроз і реалізації фінансових інтересів підприємства.

Виклад основного матеріалу. Діяльність щодо забезпечення фінансової безпеки підприємства має бути спрямована на захист своїх фінансових інтересів, без першочергової реалізації яких неможливе стабільне його функціонування і розвиток. У якості вихідних аспектів організації діяльності підприємства щодо забезпечення фінансової безпеки слід виділяти:

- розробку механізму визначення пріоритетності життєво важливих фінансових інтересів підприємства, сфер і особливостей їх реалізації;
- виявлення загроз і суб'єктів загроз фінансової безпеки в сучасних умовах;
- визначення об'єктів захисту;
- визначення ознак, що свідчать про вчинення дій, що завдають шкоди життєво важливим фінансовим інтересам підприємства;
- визначення основних чинників і умов, що складаються у сфері забезпечення фінансової безпеки підприємства;
- аналіз особливостей і механізмів нанесення збитку життєво важливим фінансовим інтересам підприємства;
- визначення компетенції та взаємовідносин відділів, які здійснюють діяльність щодо забезпечення фінансової безпеки;

- формування системи заходів з реалізації життєво важливих фінансових інтересів;
- здійснення заходів з протидії загрозам і локалізації їх наслідків.

Стратегія забезпечення фінансової безпеки, побудована на цих принципах, повинна включати в себе:

а) систему забезпечення фінансової безпеки як сукупність заходів та діяльність з їх реалізації суб'єктів безпеки в цілях надійного стабільного функціонування фінансових відносин на підприємстві та між господарюючими суб'єктами;

б) критерії розподілу компетенції суб'єктів господарювання щодо забезпечення фінансової безпеки, що враховують: сферу діяльності, наявні механізми забезпечення, характер загроз (загрози-процеси, загрози-фактори, загрози-дії), що їх функції;

в) модель діяльності щодо забезпечення фінансової безпеки.

Забезпечення фінансової безпеки здійснюється на кожному її рівні відповідними суб'єктами і методами. Фінансову безпеку підприємства забезпечують його структурні ланки.

У процесі господарської діяльності кожне підприємство усвідомлює свої фінансові інтереси, однак визначення їх пріоритетності залежить від виникаючих загроз.

Загроза є можливий негативний (з позицій інтересів підприємства) вплив на самі інтереси, умови та механізми їх реалізації, на систему відносин. Цей вплив може бути здійснено різними факторами і процесами (природними, соціальними та фінансовими) як реальними, вже існуючими, що протікають, так і потенційними.

Однак загрозою фінансовій безпеці є не самі по собі природні явища або техногенні фактори, а ті дії, що не були вжиті або не забезпечили нейтралізацію наслідків.

З цих позицій загрозами для підприємства є не тільки процеси, умови та чинники, а й дії, спрямовані на утиск життєво важливих фінансових інтересів підприємства, які використовують для цього наслідки різних фінансових, соціальних, політичних та природних факторів і процесів. Саме конкретна діяльність, що завдає шкоди інтересам підприємства, незалежно від того, усвідомлює це чи не усвідомлює особа або інший суб'єкт відносин можливі негативні наслідки, становить безпосередню загрозу фінансовій безпеці.

Тому загроза фінансовій безпеці має явно виражений суб'єктний характер. Тобто вона є вираженням протидії окремих особистостей, певних соціальних груп, суб'єктів суспільних відносин для задоволення життєво важливих фінансових інтересів підприємства.

Відповідно загрози з урахуванням причин їх виникнення можуть бути класифіковані за видами:

1. Загрози, викликані об'єктивними як природними, так і соціально-фінансовими процесами.

2. Загрози, викликані певними політичними, фінансовими і соціальними діями.

За першою групою загроз їх джерелом є природні сили або фактори, протидія яким з боку підприємства може здійснюватися шляхом створення резервів, своєчасного вжиття певних заходів тощо. Водночас, по другій групі загроз їх суб'єктами, «носіями» є фізичні та юридичні особи, суб'єкти суспільних відносин. У цьому випадку забезпечення фінансової безпеки може бути досягнуто або шляхом правового попередження та припинення незаконних дій з реалізації інтересів на шкоду інтересам підприємства; або-формуванням умов діяльності, які дозволять підприємству не допустити загострення протиріч між.

Слід враховувати, що всі підприємства можуть мати суперечливі фінансові інтереси і використовувати форми, методи діяльності, які їм дозволяють досягти потрібного результату. Однак з іншого боку, їх дії можуть ущемляти життєво важливі фінансові інтереси суспільства, держави або інших суб'єктів господарювання, тобто бути загрозою фінансовій безпеці держави або окремого виробника. Іншими словами, вони реально виступають суб'єктами загроз фінансовій безпеці для інших суб'єктів.

Тому при оцінці даних підприємств як носіїв загроз у сучасних умовах слід виходити з критерію відповідності їх діяльності встановленим правовим, господарським нормам і правилам.

Ступінь відповідальності за такі дії визначається законодавством, але в сучасних умовах розвитку ряд діянь закон не визначає як злочинні. По-перше, в силу появи зовсім нових видів фінансових злочинів, з якими суспільство зіткнулося в умовах глобалізації та нових інформаційних технологій і законодавець не встигає за мінливістю ситуацій. По-друге, у зв'язку з тим, що ці дії використовуються для первинного накопичення капіталу і перерозподілу суспільної власності, певні соціальні групи не зацікавлені в суспільній оцінці та законодавчому визначенні цих дій як злочинних. Тому дії низки підприємств у відповідності з існуючим законодавством не можуть бути припинені на законодавчій основі, хоча завдають значної шкоди фінансовій безпеці суспільства та інших виробників.

Ще одним методологічним положенням, яке необхідно враховувати при побудові стратегії забезпечення фінансової безпеки, є розмежування об'єктів фінансової безпеки та об'єктів забезпечення фінансової безпеки (або об'єктів захисту). Об'єктом фінансової безпеки виступають фінансові інтереси як втілення фінансових відносин. А об'єктами забезпечення фінансової безпеки є носії (матеріальні і духовні) фінансових відносин, іншими словами, ті об'єкти, впливаючи на які можливе нанесення збитків фінансовим інтересам.

Використання понять об'єкт впливу і об'єкт забезпечення фінансової безпеки зумовлено розглядом системи взаємовідносин різних суб'єктів. Про об'єкт впливу йдеться при аналізі механізму реалізації загроз фінансової безпеки, який проявляється у вигляді діяльності суб'єктів, що ущемляють певні інтереси підприємства. Про об'єкт забезпечення йдеться при аналізі діяльності підприємства, спрямованої на запобігання впливу загроз на фінансові інтереси або фінансові відносини. Іншими словами, у першому випадку розглядається система: загроза і її суб'єкт – об'єкт впливу. У другому: між ними постає суб'єкт, діяльність якого повинна запобігти впливу загроз на об'єкт.

Стратегія фінансової безпеки – це сукупність найбільш значущих рішень, спрямованих на забезпечення прийняттого рівня безпеки функціонування підприємства.

Формування стратегії фінансової безпеки доцільно здійснювати за наступним алгоритмом, який включає п'ять кроків:

- 1) визначення впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на діяльність підприємства;
- 2) оцінка рівня фінансової безпеки підприємства;
- 3) виявлення та оцінка загроз фінансовій безпеці підприємства;
- 4) формулювання стратегії фінансової безпеки підприємства та розробка моделі її забезпечення;
- 5) реалізація стратегії фінансової безпеки організації.

Розглянемо детальніше кожен з перелічених вище етапів.

Етап 1. Аналіз середовища підприємства – це процес визначення критично важливих елементів зовнішнього і внутрішнього середовищ, які можуть вплинути на здатності фірми в досягненні своїх цілей [7, с. 258].

Існує велика кількість методів аналізу внутрішнього і зовнішнього середовища. Найбільш ефективними на думку експертів є SNW-аналіз, який застосовується для оцінки внутрішнього середовища організації, і PEST-аналіз для оцінки зовнішнього середовища.

Внутрішнє середовище підприємства здійснює постійний вплив на функціонування підприємства. Аналіз внутрішнього середовища повинен включати п'ять функцій – маркетинг, фінанси, виробництво, людські ресурси, а також культура та імідж підприємства.

SNW-аналіз – це вдосконалений SWOT-аналіз. SNW розшифровується як Strength (сильна сторона), Neutral (нейтральна сторона) і Weakness (слабка сторона). Однак даний аналіз застосуємо тільки для оцінки внутрішнього середовища.

На відміну від аналізу слабких та сильних сторін по матриці SWOT-аналіз, SNW – аналіз додатково пропонує визначення середньо ринкового стану (N). Головна причина долучення даної сторони є те, що „часто для перемоги в конкурентній боротьбі може виявитися достатнім стан, коли конкретна організація відносно всіх своїх конкурентів за всіма, крім однієї, ключовими позиціями знаходиться в стані N, і тільки по одній в стані S” [8, с. 70].

Аналіз зовнішнього середовища являє собою оцінку стану і перспектив розвитку найважливіших, з точки зору підприємства, суб'єктів та факторів навколишнього середовища: галузі, ринків, постачальників і сукупності глобальних чинників зовнішнього середовища, на які підприємство не може безпосередньо впливати.

Часто для аналізу макросередовища використовується методика STEP-аналізу. Термін „STEP” означає аналіз макросередовища, що ґрунтується на вивченні соціальних, технологічних, фінансових і політичних чинників. Існує два основних варіанти STEP- і PEST-аналізу. Варіант STEP-аналізу використовується для країн з розвинутою економікою і стабільною політичною системою, пріоритети – врахування соціальних і технологічних факторів. Для аналізу макросередовища в тих країнах, де економіка слабо розвинена чи знаходиться в перехідному періоді, застосовують форму PEST-аналізу, де на першому місці фактори політики та економіки. При виборі будь-якого з варіантів критерієм виступає пріоритетність врахування тих чи інших груп факторів макросередовища з точки зору сили можливого впливу і стабільності факторів для моніторингу.

Таким чином, PEST-аналіз – це інструмент, призначений для виявлення політичних (*Policy*), фінансових (*Economy*), соціальних (*Society*), технологічних (*Technology*) аспектів зовнішнього середовища, які можуть вплинути на стратегію підприємства [1, с. 63].

Етап 2. Для проведення оцінки рівня фінансової безпеки доцільно використовувати методику, що застосовується для оцінки фінансового стану підприємства, засновану на коефіцієнтному аналізі, яка була запропонована професором В.В. Ковальовим. Дана методика включає в себе оцінку стану підприємства за п'ятьма напрямками: майновий потенціал підприємства, ліквідність і платоспроможність підприємства, фінансова стійкість підприємства, ділова активність підприємства, прибутковість і рентабельність підприємства.

Етап 3. Виявлення та оцінка зовнішніх і внутрішніх факторів загроз фінансової безпеки підприємства проводиться переважно експертними методами. У зв'язку з тим, що експертні оцінки носять суб'єктивний характер і людям складно оперувати одночасно великим числом об'єктів, тому в якості шкали, за якою експерт оцінює значення будь-якого показника доцільно застосовувати вербально-числову шкалу оцінок. В якості даної шкали можна використовувати шкалу Харрінгтона [9].

При оцінці загроз безпеки необхідно використовувати два критерії: величина наслідків від прояву загрози та ймовірність прояву загрози. В результаті можна отримати експертні оцінки: рівня загрози; значимості (рейтинг) виявлених загроз; значення показників стану безпеки.

Для отримання інтегральної оцінки об'єкта використовується спрощена адитивно-мультиплікативна функція: $R = f k (x_{s_i} * w_i) = \Sigma (xw) / n$,

де x_{s_i} – оцінка s -го суб'єкта по i -му критерію; w_i – вага i -го критерію; k – число критеріїв; n – число суб'єктів. Ваги критеріїв також визначається за допомогою експертної оцінки. Сума ваг за всіма критеріями дорівнює одиниці.

Етап 4. Після проведеного аналізу можна виявити найбільш „небезпечні” елементи в діяльності, загрозливі для фінансової безпеки, отримати попередню інформацію для розробки заходів щодо запобігання негативного впливу виявлених

загроз. Модель забезпечення фінансової безпеки загалом включає в якості своїх елементів суб'єкти, механізми та діяльність з:

- класифікації життєво важливих фінансових інтересів усіх суб'єктів господарювання та виділення пріоритетних;
- виявлення загроз і суб'єктів загроз фінансової безпеки в сучасних умовах;
- визначення об'єктів захисту;
- прогнозування і аналізу механізмів реалізації загроз і ознак їх здійснення;
- визначенню компетенції та взаємовідносин суб'єктів, що здійснюють діяльність по захисту життєво важливих фінансових інтересів;
- формуванню системи заходів (правових, організаційно-фінансових та інших) щодо створення умов та реалізації життєво важливих фінансових інтересів;
- протидії загрозам фінансової безпеки та локалізації їх негативних наслідків.

Поряд з перерахованими вище елементами в модель доцільно додати:

- виявлення суб'єктів, діяльність яких становить загрозу фінансовій безпеці;
- визначення об'єктів захисту, ґрунтуючись на виявленні механізмів реалізації загроз;
- визначення ознак, що свідчать про вчинення дій, що завдають шкоди життєво важливим фінансовим інтересам;
- прогнозування напрямів, сфер, методів і механізмів реалізації загроз-дій;
- визначення та підготовка необхідних сил і засобів, використання яких може забезпечити виявлення, попередження і припинення загроз фінансової безпеки;
- взаємне інформування відділами один одного про виникаючі погрози – факторам, процесам і діям, надання сприяння в реалізації планів стратегічного розвитку;
- виявлення недоліків фінансових механізмів, що впливають на забезпечення фінансової безпеки підприємства, і формування керівництву пропозицій щодо їх усунення;

Ефективність функціонування такої моделі і в цілому системи забезпечення фінансової безпеки визначається, на нашу думку, ступенем захищеності та реалізованості пріоритетних життєво важливих фінансових інтересів підприємства.

Етап 5. Даний етап передбачає безпосереднє виконання заходів запропонованих на 4-му етапі, тобто включає практичну реалізацію розробленої стратегії. Таким чином, розроблено цілісну методологічну платформу побудови стратегії забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Таким чином, з позиції фінансової безпеки важливо оцінювати та прогнозувати вплив всіх очікуваних загроз, а також безпосередніх подій на її стан, а головне – на положення (локалізацію) критичних точок, виявляти можливість різкого катастрофічного спаду і критичного порогу [2].

Висновки. Нині стали спостерігатися несприятливі тенденції і помітне уповільнення фінансового розвитку більшості підприємств, що викликає термінову потребу здійснення наукових досліджень з визначення методологічної платформи побудови стратегії забезпечення фінансової безпеки підприємства. Запропонована нами методологічна платформа побудови стратегії забезпечення фінансової безпеки підприємства відображає теоретичну сутність фінансової безпеки підприємства і його здатність до ефективного функціонування сьогодні та успішному розвитку у майбутньому. Дані дослідження мають практичну користь і можуть застосовуватися при розробці стратегії фінансової безпеки підприємств будь-якої сфери діяльності та форми власності. Доцільно акцентувати, що стратегія забезпечення фінансової безпеки кожного підприємства є суто індивідуальною [2]. Її повнота і дієвість багато в чому залежать від наявних можливостей підприємства і розуміння керівництвом та кожним із співробітників важливості забезпечення фінансової безпеки. Використання означених пропозицій в практиці дозволить стабілізувати кризові явища на підприємстві та підвищити рівень забезпечення фінансової безпеки за рахунок його

збалансованого стабільного розвитку в динамічно мінливих умовах ринкових трансформацій.

SUMMARY

The author develops methodological framework for strategy to ensure financial security of enterprise, provides a detailed algorithm of its development. The impact of external and internal environment on the activities of enterprise is studied and financial risks of enterprise are identified and assessed.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Бараненко, С.П. Стратегический менеджмент: учеб. пособие / С.П. Бараненко, М.Н. Дудин, Н.В. Лясников. – М.: Центрполиграф, 2010. – 319с.
2. Гудзь О.Є. Формування адаптивного механізму фінансової безпеки агроформувань: методологічний вимір // Вісник Харк. Нац. Техн. Ун-ту сільського господарства: Економічні науки. Вип. 90. – Харків: ХНТУСГ, 2009 р. – 316 с. – с. 32-45.
3. Ковалев Д., Сухорукова Т. Экономическая безопасность предприятия // Экономика Украины. – 1998. – №10. – С.48-52.
4. Мартинюк В.П. Методологічні основи оцінки стану фінансової безпеки держави // Фінанси України. – 2003. – №2. – С.119-123.
5. Мельник В. Фінанси в системі економічної безпеки // Зб. наук. праць Акад. держ. податк. служби України. – 2000. – №3. – С.46-50.
6. Мунтіян В.І. Економічна безпека України. – К.: КВІЦ, 1999. – 464 с.
7. Петров, А.Н. Стратегический менеджмент: учеб. / А.Н. Петрова. – Изд: Питер, 2005. – 495с.
8. Попов, С.А. Стратегическое управление: 17-модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». Модуль 4 / С.А. Попов. – М.: «ИНФРА-М», 1999. – 344 с.
9. Системный анализ и проектирование [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://victor-safronov.narod.ru/systems-analysis/lectures/zhivickaya/26.html> – Дата доступа: 06.04.2013.

Надійшла до редколегії 18 травня 2013 р.